

HALDUN EROĞLU'NUN YOKSUZLUK ROMANI

Nurullah Çetin

Son dönemlerde Türk tarihi roman-cılığına yeni açılımlar getirildi. Olay, macera aktarımına dayalı klasik tarih romancılığı yerine Türk tarihine farklı yaklaşımları içeren ve yeni roman teknikleri ve türleri deneyen metinler üretilmeye başladı. Bu bağlamda kendisi de tarih profesörü olan Haldun Eroğlu, psikotarihsel roman türüne bir örnek verdi. Romanın adı *Yoksuzluk* (Post Yayınevi, İstanbul 2022). Yazar, bu romanında tarihi yapan aktörlerin psikolojisini, tarihin dönüm noktalarında belirleyici olan psikolojik etkenleri irdelemeyi esas almış. Türk tarihinin trajik bir geleneği olan tahta geçmek ve iktidarı elde etmek için yaşanan kardeş kavgaları, nizam-ı âlem için kardeş katli olgusunu merkeze alıp, bunun muharrik gücü olan nefret duygusunu olaylara yayarak irdelemiştir.

Tarihî romanlar genellikle olay merkezli eserlerdir. Ya ilgi çeken olağanüstü nitelikli, maceraya dayalı çarpıcı olay unsuru merkeze alınır, ya insanüstü başarıları olan tarihsel nitelikli kahraman figürler merkeze alınır ya da büyük zafer, "korkunç yenilgi" veya destansı aşklar konu edilirdi. Haldun Eroğlu ise tarihî roman türüne özgün bir katkı sağlamış ve psikotarihsel bir roman örneği ile tarih psikolojisi yapmış. Tarih felsefesinin yanında tarih psikolojisi de hem tarihsel olay ve olguları anlamada hem de tarihi evrenselleştirmede oldukça işlevsel bir role sahiptir. Yazar bu romanında psikolojik bir olgunun tarihi nasıl değiştirebildiği, tarihe nasıl yön verebildiği üzerinde yoğunlaşmış. Kişisel bir nefret ve hırsın kosko-

ca bir ülkeyi nasıl yönlendirebildiği ve değiştirebildiği üzerinde durmuş. Nefretin yol açtığı büyük insani trajediler, acılar, yıkımlar, kargaşalıklar, yaşanan vahşetler işlenerek iktidar hırsının evrensel psikolojik bir sorun olduğuna vurgu yapılmış.

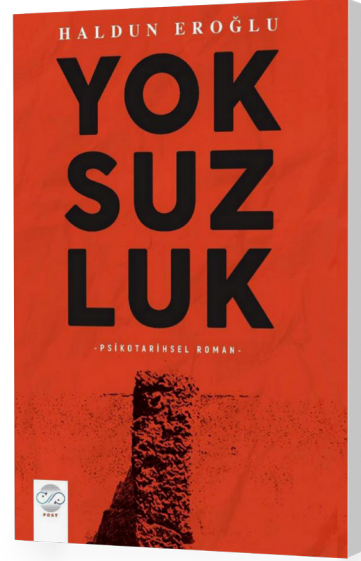
Yazar özelde Osmanlı tarihinde var olan taht mücadelesi bağlamında irdelenen nefret duygusunun zaman ve zemin ötesi evrenselliğine gönderme yapıyor. Gerçek isim, mekân ve zaman belirtmemiş. Yani olaylar hangi dönemde, nerede, kimler arasında geçmiş belli değil. Yazar, bilinçli olarak isim vermemiş. Aslında bu tutumla romanda ele alınan olay ve olguların belli zaman, mekân ve kişilerle sınırlı olmadığını; tam tersine bugün de hâlen varlığını koruyan hem tarihsel hem güncel nitelikli evrensel durumlar olduğunu vurgulamak istemiş. Nefretin itici güç oluşturduğu iktidar tutkusu ve mücadelesi, her dönemin, her milletin, her kişinin ortak evrensel bir gerçeğidir. Yani Osmanlı tarihinde yaşanan bazı olay ve durumların bugün de değişik şekil ve mahiyette devam ediyor oluşuna gönderme yaparak tarihi güncelle dönük olarak işlemiş.

Yazarın romanının izleksel yapısını "nefret nefrete, nefret de zulme yol açar" ilkesi etrafında kurgulamış. Kişiyi olgun insan yapan temel insanî değerlerden yoksunluk, sevgisizlik, ilgisizlik, aşağılama, değer vermeme, sahip olduğuyla yetinmeme, kanaat etmeme, kendini en iyi ve en yüksek olana layık görme, mutlak iktidar için her türlü riski göze alma gibi psikolojik hâller, kişiyi korkunç bir sona sürükleyebilmektedir. Nefret, kişiyi sahte bir varoluş amacıyla yeniden inşa etmeye kalkınca onu felâkete sürüklemektedir. Kişi, hak etsin ya da etmesin kendisini bir şekil-

de mağdur hissederse mutlak bir haklılık konumu kazandığına inanıyor, bu mevhum hakkı elde edemeyince nefret duymaya başlıyor ve bundan sonrası da rotası belirsiz dümensiz bir arabayla yolculuğa benziyor. Nefret sonucunda kişi, “bu dünyada ya zulümle ayakta kalırsın ya da yok olursun” ilkesine inanmaya başlıyor ve kendi nefretini teskin için gerekirse dünyayı yakmaktan çekinmiyor.

Roman aslında nefret-zulüm ve kötülük gibi üç önemli temel kavram etrafında kurgulanmış. Nefretin pençesine düşmüş kişi, önce kendisini haklı olduğuna inandırır, sonra kendince ürettiği haklılığını kutsal değerlerle meşrulaştırır, sonra buna kendisi de inanır ve kendisini kutsallaştırır. Tanrısal bir amaç taşıdığını; hatta kendisinin bir tanrı olduğunu doğrudan ya da dolaylı olarak ilan eder, nefret ettiği kişi, değer ve kurumları yok etmek için de kutsal bahaneler üretir ve öldürmeye kadar gider. Nefretin kölesi hâline gelen kişi, düşmanlaştırdığı kurbanını yok ederken aslında kendisini yok etmiş olduğunun farkında değildir.

Osmanlı sarayında yıllarca bahçıvanlık yapan Hırvat devşirme ihtiyar, birçok çiçek yetiştirmesine rağmen en çok sümbül çiçeğini sevmiş. Hadım ağa ile bostancıbaşını sevmeyiz. Bostancıbaşı ve hadım ağa da bu bahçıvandan nefret ederler. Bahçıvan sultanın hasta kız torununa yanlış çiçek ilacı içirerek ölmesine sebep olur ve saraydan kovulur. O da köşesine çekilir ve çiçek yetiştirir. Ancak hadım ağa ile bostancıbaşına duyduğu nefret yüzünden çevresini kendinden uzaklaştırır. Ruhsuz ihtiyar, oğluyla baş başa kalır. İnsanları sevmeyiz, sadece bitki ve çiçeklerle uğraşır. Kendini bunlarla teselli eder.

Geçimsiz, huysuz, vahşi birine döner. Bütün hırsını, öfkesini oğlundan çıkarmaya, intikamını ondan almaya başlar. Zavallı çocuğa olmadık eziyetler eder. Çocuk küçüklüğünden beri babasından gördüğü eziyet yüzünden herkesten ve her şeyden nefret eder. Daha bir kez olsun babasından sevgi dolu yumuşak bir kelime duymamıştır. Sevgi, ilgi, şefkat nedir bilmez. Annesinden de ilgi ve şefkat görmemiştir. Çirkin olduğu için herkesin kendisinden nefret ettiğini düşünür. Anne ve babasından hiçbir duygusal ilgi görmemesi, onu da sevgisizliğe ve ilgisizliğe iter. Ne bir arkadaşı vardır, ne duygularını paylaşacağı bir yakını, ne de kızlara karşı aşk duygusu vardır.

Çocuk tam bir yoksuzluk dünyasında yaşar. Bütün iyi, güzel duygulardan yoksundur. En sevdiği ve benimsediği eşya ipidir. Hayatı boyunca gördüğü baskı yüzünden benliği gelişmemiş, teselliye ipte bulmuştur. Canlıları ipiyile boğarak rahatlar. Nefretinden adeta

vahşileşmiştir. Kötülüğün daha fazlasını ister ve nefretinin kölesi olur. Babası oğlunu uğursuz çocuk, işe yaramaz çocuk diye döver. On altı yaşındaki çocuk babasından iyice nefret eder ve bir gün babasını ipiyle boğar.

İnsan genel anlamda yetinme duygusundan yoksundur. Hep daha fazlasını ister. İyiliğin de güzelliğin de, kötülüğün de fazlasını ister. En büyük açmazı açgözlülüğüdür. Romanda bilgiye değer verilmemesi, entrikanın, politikanın belirleyici olması, ehliyet ve liyakatin değil; biat ve itaatın önemli olması gibi sorunlar da işlenir. Nitekim iktidar için mücadele eden kardeşler ve onların etrafında toplananların tek amacı kişisel menfaat, hırs ve nefretlerini teskindir. Hiçbirinin amacı milletin ve devletin iyiliği, refahı, mutluluğu değildir.

Sarayın avlusundaki çeşmenin başında en küçük hataları yüzünden ya da kendilerine yüklenen nefret yüzünden koca koca yöneticilerin kelleleri alınmıştır. Saray koridorları nefrete köle olanların kol gezdiği bir yerdir. Bahçıvanın oğlu saraya cellat olarak alınır. Hanedan üyelerinden birinin ölüm emri gelince töre gereğince onların kanını akıtmak yasak olduğundan boğarak öldürülürler.

Osmanlı sultanının iki oğlu vardır. Bunlar idareciliği öğrensinler diye sancağa çıkarılır. Hünkâr yaşlı ve hastadır. Büyük oğlu veliaht olarak sancakta görevlidir. Küçük oğlu da başka bir sancağa gönderilir. Her iki şehzade de sancakbeyidir. Küçük şehzade sancağa ilk gelişi sırasında yolda karşılaştıkları oymağın boy beyinin kızına âşık olur.

Geleneğe göre hünkâr ölünce tahta büyük oğlu geçer, küçük oğlu ise taht kavgası olmasın diye boğularak öldürülür.

Tahta kavgası çıkarsa tahtı kapan diğeri öldürür.

Her iki şehzade de taht kavgasına tutuşurlar. Saray ve ordu çevresinden kendilerine taraftar toplarlar. Birbirleri aleyhine entrikalar çevirirler.

Küçük şehzade ağabeyi tahta geçerse kendisinin öldürüleceğini bilir ve o da ölmek için taht mücadelesine kendisini mecbur hisseder. Bu doğrultuda tahtı almak için ne gerekiyorsa yapmak amacıyla ağabeyine karşı harekete geçer ve şöyle der:

“Nefretin etkili olduğu iktidar savaşında artık ben de varım. Şayet iktidar için oğula ya da kardeşe yüklenen nefretse bundan böyle ben de bu duyguyu bütün yüreğimde hissediyorum. Öfke, gözyaşı, acı ve vahşeti, iktidar toprağına ekmeye başlıyor, nefretimi babama ve kardeşime yükleyerek harekete geçiyorum.” (s. 109)

Paşalardan biri, karısına göz koyduğu için veliaht şehzadeye karşı küçük şehzadenin yanında yer alır. Onun bu tavrını belirleyen etken, veliahta duyduğu nefrettir.

Osmanlı devlet geleneğinde şehzadelere bir padişah olunca kardeşlerini nizam-ı âlem için öldürmek esastır. Bu olgu, âlimlerin fetvasıyla da sabit olmuştur.

Hünkâr küçük oğluna: “Sancağına dön ve kaderine razı ol, bu bizim alınımıza yazılmış yazgıdır. Hanedana mensup olmanın dayanılmaz gerçeği budur. Birinin bahtı açıktır. İkbâl güneşi doğar ve tahta otururken diğerlerinin söner. O artık kaderine razı olmak zorundadır. Aksi durum imparatorluğu parçalamaktan başka işe yaramaz. Geçmişimiz bunun örnekleriyle doludur. Lanet olsun ki bu kara miras bize atalarımızdan

kalan gelenek ve okuduğun hâliyle de bir kanundur.” (s. 165) der.

Hünkâr ölür, veliaht başkente çağrılır ve tahta geçirilir. Küçük şehzade ağabeyine, babasına, geleneğe nefret duyar. Ağabeyiyle şiddetli bir taht mücadelesine tutuşur ve kanlı çatışmalar olur. Sonunda küçük şehzade yenilir ve bahçıvanın oğlu olan celladın ipiyle boğulur.

Romanda ayrıca küçük şehzadeye yaşama iradesi veren üç temel unsur üzerinde yoğunlaşılır. Bunlar; sevdiği, âşık olduğu kadınla mutlu bir evlilik hayali, kendisine yapılan haksızca bir muameleye sonuna kadar direnme azmi ve iktidar tutkusu. Bu da hemen hemen

herkeste var olan evrensel bir insanlık olgusudur.

Roman, hem eleştirel tarih okuması hem de evrensel anlamda nefret duygusunun irdelenmesi açısından zengin bir metindir. Dili ve üslubunun akıcı, sürükleyici, düşündürücü ve duygulandırıcı bir yapısı var. Olay kurgusunda da kişilik bindirmesi tekniğini başarıyla kullanıldığını görüyoruz. Bu bağlamda farklı sosyal, kültürel, eğitimsel, ekonomik konumlara sahip olan insanların nefret duygusuna köle olmaları bakımından üst üste, iç içe konumlanabildiklerini çok kolayca görebiliyoruz. Yani nefret insanları eşitliyor.

